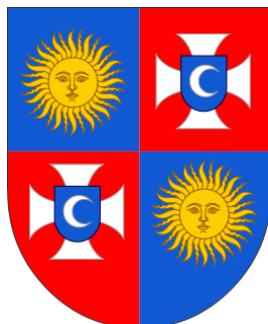

**Заклад «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. № 3
ім. М.Коцюбинського
Вінницької міської ради»**

Вулиця Козицького - дзеркало історії України.

**РОБОТА НА КОНКУРС «МІЙ РІДНИЙ КРАЙ»,
ПРИСВЯЧЕНИЙ 80-РІЧЧЮ УТВОРЕННЯ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**Тема: «Наша мала Батьківщина – Вінниччина –
очима учнів та вчителів»
Номінація: «Вчителі – краєзнавці»**

Творчий проект
підготовлений
вчителем історії
Творун Л.О. спільно з
учнями 11-А класу

Вінниця – 2012

З М І С Т

1. ВСТУП.

2. I ЕТАП: ВИБІР ТЕМИ НАУКОВОГО ПРОЕКТУ

3. II ЕТАП: ТЕОРЕТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ

3.1. УНІКАЛЬНА ВУЛИЦЯ ВІННИЦІ

3.2. ПОГЛЯД У ДАЛЕКЕ МИНУЛЕ.

3.3. КУМБАРИ.

3.4. ВІННИЦЬКА ВЕЖА.

3.5. СКВЕР КОЗИЦЬКОГО.

3.6. ГОТЕЛЬ «САВОЙ».

3.7. НАЗВА ВУЛИЦІ.

4. III ЕТАП: ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

ВСТУП

У 2011-2012 навчальному році учні 11-А класу ЗОШ №3 ім. Коцюбинського працювали над колективним науковим проектом «Вулиця Козицького – дзеркало історії України».

Для збору інформації учні зверталися по допомогу до співробітників готелю «Савой» та музею воїнів Вінниччини, загиблих в Афганістані 1979-1989 рр., відвідували краєзнавчий музей, шукали інформацію в бібліотеці, опитували старожилів-вінничан. В ході роботи над проектом вдалося знайти, опрацювати, систематизувати інформацію, дослідити й описати історичні події, процеси, пов'язані з об'єктами, які вивчалися. Крім того, у дітей виникло бажання поділитися набутими знаннями з учнями інших класів. Тому здобута інформація була творчо опрацьована з допомогою учителя, на цій основі - підготовлені екскурсії, тематичні бесіди, вікторини, проведені учнями-гідами 11-А класу.

«Вулиця до рідної школи» (оглядова екскурсія).

«Навіки в пам'яті народній. Меморіальний комплекс у сквері ім. Козицького (Тематична екскурсія)

«Богунова слава» (Тематична екскурсія)

«Люби і знай свій рідний край» (вікторина)

Отже, під час роботи над колективним проектом увага приділялася не лише теоретичному вивченню матеріалу і систематизації зібраної інформації, а й творчому використанню зібраного матеріалу.

Таким чином здійснювалася реалізація важливих завдань, які стоять перед сучасною школою – формування навичок самостійної роботи з різними джерелами знань, уміння шукати необхідну інформацію та використовувати її на практиці, розвиток творчої активності учнів.

Колективна робота над проектом допомогла реалізувати не тільки навчальні завдання, а й формувати активну громадянську позицію учнів, повагу до історичного минулого українського народу, наших земляків, виховувати патріотизм, любов до рідного краю.

Мета проекту:

– Ознайомити учнів з історичними подіями, пов'язаними з пам'ятками архітектури, пам'ятними знаками, об'єктами вул.. Козицького, походженням назви вулиці. Долучити школярів до пошукової краєзнавчої роботи.

- Розвивати творчу активність учнів, мислення, формувати вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, співставляти події історії України з історією рідного міста, вулиці.

- Виховувати патріотизм, любов до рідного краю, колективізм, бажання поділитися набутими знаннями з іншими, культуру мовлення.

I-Й ЕТАП: ВИБІР ТЕМИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Обираючи тему наукового дослідження, учні спробували дати відповідь на запитання: «Що я можу зробити корисного для рідного міста?».

Висловлювалися різні думки про охорону пам'яток історії та культури. В ході дискусії учні дійшли висновку: щоб наше місто стало кращим і затишним, потрібно... його полюбити. У людини, яка любить свою землю не підніметься рука зробити їй шкоду. Та чи можна любити те, про що майже нічого не знаєш?

Щоранку учні поспішають до школи, минаючи меморіальну дошку на готелі «Савой», сквер ім. Козицького, вінницьку вежу, на перерві оглядають через вікно крутий берег Південного Бугу, частенько бувають біля сходів, що ведуть до річки. Та, нажаль, не всі відчують подих історії, не кожен задумается: «Для чого було збудовано ці сходи?», «Скільки років вінницькій вежі?», «Над ким схилили голови біля вічного вогню скульптурні постаті у сквері Козицького?».

Багато кого справді цікавлять подібні запитання, та щоб знайти потрібну інформацію, слід добре попрацювати. Одному це зробити складно, але це під силу класному колективу. З інформації, зібраної по зернині можна відновити хід історичних процесів, що стосуються даної місцевості.

ЗОШ №3 часто відвідують гості з інших шкіл міста, області, з інших міст та країн. Напевне їм було б цікаво не тільки побачити ці пам'ятні місця, а й послухати змістовну розповідь про історичні події, пов'язані з ними.

Свою Батьківщину, як власну матір потрібно любити, а рідну землю біля священної річки Бог ми маємо шанувати. Хто ж як не ми зможе відновити, зберегти й передати іншим знання про минулі героїчні події, які, наче у дзеркалі відображені в історії вулиці ім. Козицького.

«Вдивляючись в історію, як у дзеркало, я намагаюсь змінити на краще власне життя і влаштувати його за прикладом тих, про чий доблесті розповідаю.» (Плутарх)

II ЕТАП: ТЕОРЕТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ

1. Унікальна вулиця Вінниці

Колишня вулиця Театральна (сучасна Козицького) справді є унікальною.

Зверніть увагу: вона бере свій початок від р. Південний Буг в районі Кумбар, а закінчується на перехресті вулиць Козицького і Свердлова біля Староміського мосту. Тобто і початок і кінець вулиці мають вихід до річки. Наприкінці XIX на початку XX століття вона відігравала в житті міста надзвичайно важливе значення, тому що, наче головна артерія, з'єднувала центр Вінниці (Нове місто) з військовим містечком з одного краю та зі Старим Містом з іншого з допомогою поромів. Один з них брав початок від старовинних сходів на Кумбарах, другий – там, де тепер розташований сучасний Староміський міст. (Отож, заради збереження історичної пам'яті варто було б змінити назву вулиці Козицького на Паромну).

(Див. додаток 1,2.)

Так тривало аж до початку XX ст.. За період 1961- по 1909рр. населення міста зростає втричі (У 1961 р. – 11 000 чол., а в 1909 р. понад 30 тис. жителів). Пороми не в силі задовольнити потреби мешканців Старого Міста і в 1908 році було подано «прошення» до міської управи про заміну поромної переправи мостом. Жителі Старого міста запропонували для цих потреб грошову допомогу. В 1909 р. купець Немирівський спорудив дерев'яний наплавний міст, проїзд через який був платним, за проектом цивільного інженера з Кам'янця-Подільського М.І.Новикова.

Після звільнення від фашистів Вінниця була змушена знову тривалий час користуватися поромами та човнами, адже мости були зруйновані.

Історія вулиці невід'ємна від історії українського народу. Проголюючись вулицею Козицького і пильно вдивляючись у її обриси та краєвиди міста можна відтворити у пам'яті найяскравіші сторінки

минулого: від стародавніх язичницьких капищ на крутому схилі річки Бог та першого вінницького замку, збудованого племінниками литовського князя Ольгерда для захисту від спустошливих нападів татар, героїчної оборони міста козацьким загоном І.Богуна в роки визвольної війни 1648-1657 рр. до складного періоду боротьби за державність УНР, коли Вінниця тимчасово стає столицею України та утвердження радянської влади у місті. Далі – боротьба з німецько-фашистськими загарбниками, повоєнна відбудова, трагічні сторінки війни в Афганістані, сьогодення...

Вулиця пам'ятає перший стаціонарний кінотеатр-«ілюзіон» «Амбрось», відкритий співвласниками Є.К.Добжанською та К.Ф.Ловицьким у 1911 році на території садиби відомого міського лікаря і домовласника М.Ф.Недельського, жіночу гімназію, яка розташовувалася на розі вулиць Театральної та Торгової (нині Козицького і Першотравневої) у будинку священика В.С.Якубовського у 1900-1901 рр. до спорудження власного приміщення (тепер це ЗОШ № 2), міський палац піонерів. Напевне, пригадує стайню з конем і підводою, розташовану на подвір'ї дитячої лікарні для обслуговування хворих дітей до 1956 року. (Тоді цей заклад отримав перший автомобіль.)

...Минають роки. Вулиця продовжує змінюватися. На наших очах зникла взуттєва фабрика а на її місці з'явився торгівельний комплекс. Йде реконструкція біля скверу Козицького...

... Пані Історія продовжує писати нові сторінки...

2. Погляд у далеке минуле

Зупиніться на хвилинку наприкінці вулиці Козицького і окиньте поглядом протилежний лівий берег Південного Бугу. Ви побачите місце, де було збудовано перший вінницький замок. Там народилася Вінниця. Саме тому називають цю територію Старим Містом.

Засновником фортеці на високому березі річки вважався племінник литовського князя Ольгерда Федір Коріатович.

«Город Веніца» був укріплений в якості феодального замку в 1362-1363 рр. Але датою заснування міста тепер вважається 1355 рік, тому що за підсумкам археологічної експедиції Інституту археології Національної Академії наук України (керівник – старший науковий співробітник, кандидат історичних наук Виногородська Л.І.), яка працювала у місті в травні-червні 2005 р., Вінниця як один з подільських центрів вже існувала до спорудження фортеці на Замковій горі.

В зв'язку з повідомленнями флорентійської хроніки Маттео Віллані про успіхи Брацлавщини в боротьбі з монголо-татарською ордою у 1352, 1354 рр., можна пов'язати сталий розвиток міста як отаманського осередку після цих подій.

Зі Староміського мосту можна розгледіти Миколаївську церкву, у якій, за переказами вінчався Іван Богун. Про цього видатного діяча ми ще пригадаємо на узбережжі Південного Бугу на початку вулиці.

(Див. додаток 2)

3. Назва вулиці

Козицького (1944 р.) – Гетьмана Хмельницького (1941 р.) – Козицького (1921) – Богдана Хмельницького (1910 р) - Театральна (до 1910 р.)

Відомо, що вулиця Козицького колись носила назву Театральна. У 1910 р. постановою Вінницької міської думи було змінено назви багатьох вулиць нашого міста. Сучасна Соборна була перейменована з Поштової на Миколаївський проспект, Першотравнева – з Торгової на Романівську, Київська до 1910 р. мала назву Мала Соборна. Цікаво, що саме у 1910 р. було завершено будівництво Вінницького міського театру. Можливо, з цією подією і була пов'язана зміна назви вулиці.

Отже, з 1910 року ця вулиця носила ім'я Богдана Хмельницького, відомого гетьмана України, державного діяча і полководця, який очолив визвольну війну 1648-1657 рр. До-речі, Богдан Хмельницький двічі бував у Вінниці, в роки визвольної війни: у 1649 р. – коли повертався із Зборова, і в 1654 р., їдучи на раду до Переяслава.

В роки радянської влади вулицю знову перейменували. У 1921 р. вона була названа на честь Миколи Григоровича Козицького, революційного діяча, учасника жовтневого повстання в Петрограді, члена ВЦВК. М.Г. Козицький в 1920 займав посаду голови Подільського (м. Вінниця) губернського ревкому, члена президії губернського комітету КП(б)У. Загинув у листопаді 1920 р.

У 1941 р., після того, як Вінниця була окупована фашистами, вулиці було повернено попередню назву. Вона знову стає вулицею ім.. Б. Хмельницького.

Та після визволення міста їй було знову повернуто назву, яка існує й тепер.

Погруддя революціонера, більшовика М.Г.Козицького облите фарбою стоїть обабіч вулиці, яка носить його ім'я, як спогад про ті нелегкі часи боротьби за утвердження радянської влади на Поділлі.

4. Кумбари

Назва Кумбари походить від звучного й скандального прізвища одеського купця, грека О.А. Кумбарі, який у 90-х рр.. XIX ст.. захопив тут землю та звів свій будинок, за що відповідав у суді перед міською управою. Тепер ці землі - територія ЗОШ № 3 та приміщення колишньої дитячої поліклініки №1.

Школа над Бугом

(див. додаток 3)

ЗОШ № 3 розташована в незвичайному місці, наповненому світлою енергетикою. Це знали наші предки. За свідченням істориків-краснознавців (зокрема С.Кокряцького) тут, на скелях Кумбар колись знаходилися капища стародавніх слов'янських богів, серед них Буса, якого вважали божеством родючості. Спогади про це божество і досі живуть у народі. Пригадаймо особливо шанобливе ставлення до лелеки, якого й досі називають буслом чи бузьком. Саме він за легендами приносив у дім дітей і сімейне щастя.

За часів Київської Русі християнство повело нищівну боротьбу зі слов'янськими язичницькими ідолами. Буса було прирівняно до християнського біса, а на місці давніх капищ були зведені храми. «Где древние приносили на горах жертвы Бесам, ныне стоят златоверхие церкви и великия монастыри поставлены» (Новгородський літопис 1095 р.)

Відомо, що саме на цьому місці існував чоловічий Вознесенський монастир. Найдавніші відомості про нього відносяться до 1616 р. А у 1632 р. зусиллями Петра Могили при монастирі було створено православний колегіум, який готував священників та церковних учителів. Він відіграв важливу роль у боротьбі з полонізацією.

До сьогодні історики точно не з'ясували, де знаходився штаб Богун: в Братському монастирі (сучасна площа Івана Богун) чи в Єзуїтському (нині – архів) Тривалий час існувала думка, що саме за стінами Вознесенського монастиря у березні 1651 р. укріпилися три тисячі козаків на чолі з І.Богун, щоб дати опір польським загарбникам. «Тоді Богун, полковник вінницький під Вінницьким монастирем на річці Богу проломи поробивши ляхів потопив» - так констатує літописець.*

Саме тому 6 листопада 1954 року на згадку про оборону Вінниці в роки визвольної війни 1648-1657 рр. неподалік СЗОШ №3 встановлено пам'ятний знак у вигляді чотирикутного обеліску.

Наприкінці XVII ст.. монастир було спалено католиками.

У 1936 році тут було збудовано школу. В роки Великої Вітчизняної війни приміщення школи було зруйновано. Діти були змушені продовжувати навчання у складних умовах. Як свідчить «Акт обстеження роботи СШ №3 м. Вінниці 1952 р.», школа була розташована по вул. Першотравневій №80, в приміщенні дитячого садка, розрахованого на 120 дітей. Кімнат, пристосованих під класи було 11. Лабораторні роботи було ніде проводити. Спортивної зали не було. На перервах учні змушені були знаходитися у класних приміщеннях, тому що коридор був надто вузький. Школа працювала у три зміни. В першу зміну навчалось 383 учні, в другу – 332, в третю – 151.

Бібліотека була розташована у приміщенні площею 6 квадратних метрів і для обміну книг діти змушені були шикуватися в чергу в коридорі. Зали для читання журналів та газет не було. Буфет займав приміщення площею 8 квадратних метрів і міг розмістити 8-10 дітей.

Свого двору школа не мала, туалети були розташовані за 15-20 метрів від приміщення школи. Напроти центрального входу, на відстані 5-6 метрів були розташовані хліви жителів міста, в яких утримувалися домашні тварини.

Напевне, сучасним учням важко навіть уявити, в яких умовах доводилося навчатися дітям у ті складні повоєнні роки.

Стоїть над Бугом школа. І хоч споруджена вона у важкі для України сталінські часи, але архітектор дуже вдало вибрав місце для її забудови. Адже школа наша з першого дня існування і по сьогодні була і є українською. Змогла вона вистояти і зберегти свою сутність в часи русифікації, відродилася, як Фенікс із попелу в повоєнний період. Можливо, це життєдайна сила святої землі та священної річки Бог їй допомагає.

Оборона Вінниці 1651 р.

У 1651 році польсько-шляхетське військо, порушивши умови перемир'я, вторглося на територію Поділля. До Вінниці підступало 20-тисячне військо коронного гетьмана Марцина Калиновського. Захищати місто довелося загону полковника Івана Богуна, який нараховував всього 3 тисячі. Бої під

Вінницею тривали з 28 лютого по 11 березня. Вінничани, а багато хто з них записався в козаки (що звільняло їх від податків), любили Богуна. За його наказом мешканці міста прийшли з відрами і облили водою крутосхили, які за ніч стали ковзанкою. Залишивши частину козаків у місті, Богун дав перший бій. Плануючи раптово оволодіти містом, командир авангарду Лянцкоронський кинув у бій найкращі сили – крилатих гусар, які вишикувалися півмісяцем з метою оточити і знищити невеликий загін козаків.

Та не так сталося, як гадалося. Богунці раптово рушили на ліве крило противника, зім'яли й зруйнували їх стрій, а потім, вдаючи панічну втечу кинулися до річки. Польський півмісяць перетворився у довгу колону, яка наздоганяла козаків, прямуючи прямісінько у підготовлену заздалегідь пастку. Справа у тому, що Буг ще був укритий кригою. Козаки цим скористалися - прорубали заздалегідь ополонки, притрусили їх соломомою і снігом.

Багато поляків потонуло в Бугу. Літописець лаконічно напише: «Тоді Богун, полковник Вінницький, під Вінницьким монастирем, на річці Богу проломи зробивши, ляхів потопив». Полк Лянцкоронського був майже повністю знищений.

В одній із історичних пісень, записаних на Поділлі так згадується сумна доля польського війська:

*... Їли тіло раки, щуки,
Ще й окаті окуні,
А Богун усе гарцює
На буланому коні...*

Загін Богуна укріпився за стінами монастиря, тим часом підійшов з основними силами сам Калиновський. Розгорілися запеклі бої.

Сили були далеко не рівними, бо Калиновський привів з собою 15 тисяч жовнірів. Як не намагалося польське військо зламати опір захисників, це йому не вдалося. Захисники, трималися стійко 10 днів.

Козакам вдавалося відбивати усі атаки ворога, а вночі здійснювати вдалі вилазки, завдаючи відчутних втрат польському війську.

Однієї ночі на розвідку виїхав Іван Богун і натрапив на загін жовнірів. Він вступив у бій, майстерно стинаючи голови ворога. Поляки впізнали Івана по блискучому нагруднику і хотіли захопити в полон. Один із жовнірів вдарив полковника по голові древком, а двоє зависли на його ногах. Та Богуну вдалося миттєво скинути невдах на крихку кригу. Повертаючи до міста, Богун ледь не провалився в одну зі своїх ополонок, та дужий кінь вирвався з пастки. Наступного дня полковник був знову в бою, неушкоджений. Недаремно у народі називали Богуна «зачарованим», «характерником», адже він був і справді людиною надзвичайної сили, кмітливим і винахідливим. Пізніше Б. Хмельницький скаже: "Тебе, славний полковнику, не забуде народ ніколи".

В цей час на допомогу козакам Хмельницький послав 10 тис. козаків: Уманський полк Йосипа Глуха і Полтавський полк Мартина Пушкаря. Польське військо кинулося панічно втікати, Калиновський напризволяще кинув тисячу хворих і поранених, обоз, слуг і харчі. Місто було врятоване.

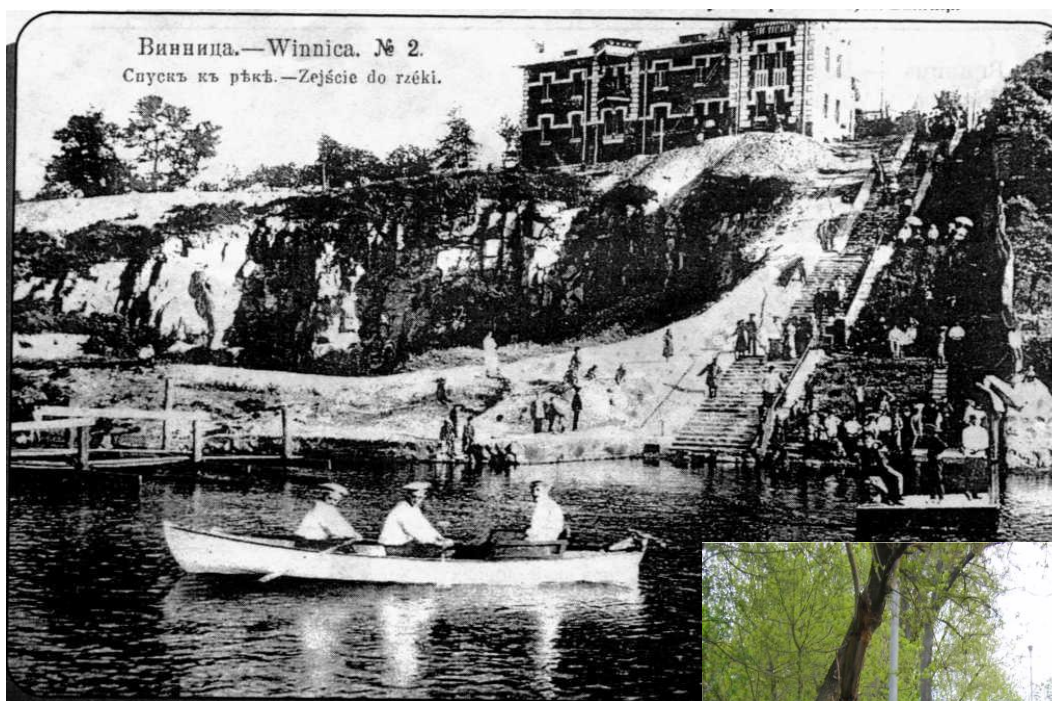
Вінниця свято береже пам'ять про славного козацького полковника Івана Богуна. На його честь названо одну із вулиць. А у 2008 році на сесії міської ради було вирішено

назвати перехрестя вулиць Соборна-Свердлова-Першотравнева площею Івана Богуна.

Сходи на Кум барах

Ось початок вулиці - старовинні сходи на Кумбарах, спроектовані відомим архітектором Г.Артиновим у 1908 р. 118 східців, які вели до самої води від колишнього будинку лікаря Новінського (дитяча поліклініка) слугували для спуску до порому, що з'єднував Нове місто з островом Спорт і Замостям.

Свого часу ця місцевість була улюбленим місцем відпочинку вінничан. Тут діяв танцювальний майданчик, влаштований прямо на воді і прикрашений електричними ліхтариками, де вечорами грав військовий духовий оркестр, поруч – популярний тоді пляж.

На рубежі століть ще не було електростанцій і дамб на річці, тому була вона неширокою, з численними островами, на яких в районі Кумбар у 1909 р. було відкрито яхт-клуб «Спорт», заснований на пожертви

поміщиків З.Грохольського та І.Щеньовського та за плату 2-3 крб. з учнів. Організатором його став викладач малювання В'ячеслав Федорович Корнєв.

Мета клубу – фізичний розвиток хлопців.

Кожного року восени влаштовувалися офіційні змагання з плавання та греблі. Старші змагалися на човнах, молодші – в дерев'яних коритах. Це було напрочуд цікаве і гарне видовище. Вся флотилія на чолі з командирським човном «Ундина», зробленим під давньоруський човен, прикрашений квітами та килимами милувала око глядачів, вправно курсуючи рікою, минаючи численні острівці.

Вінницька вежа

У сквері Козицького стоїть вежа, яка стала окрасою і своєрідною візитною карткою міста. Та не всі знають, з якою метою і коли її було збудовано. (див. додаток 6)

У 2002 р. заговорили про те, що вінницькій вежі вже виповнилося 100 років. Але насправді святкувати столітній ювілей їй ще передчасно.

2 березня 1902 р. питання про будівництво водогону розглядалося на засіданні Вінницької міської управи. Було створено проект забудови водонапірної вежі по вул. Театральній, однак його ще слід було доопрацювати і знайти кошти на будівництво.

«...На кінці Театральної вулиці гранітна скеля утворює берег річки, і рівна гранітна поверхня, поступово заглиблюючись, прямує до дна Бугу; вода тут надзвичайно чиста і прозора; місце для набирання води у водопровід особливо зручне, бо берег тут настільки високий, що неподалік від нього найвища точка тієї найбільш густо залюдненої частини міста, яка насамперед має бути забезпечена водою; отже тут зручно було б поставити водонапірну башту». (ДАВО, Ф.262, Оп.1, Спр.13. Арк..134.)

14 лютого 1904 р. міський архітектор Григорій Григорович Артинов подав до управи проект вінницького міського водогону з кресленнями і кошторисом.

« Перший поверх башти та фундамент передбачені з гранітного каменю, на цементному розчині, а решта поверхів – з цегли на вапняному розчині. Міжповерхові підлоги передбачені на цегляних склепіннячках, зроблених на залізних бантинах. У приміщенні над резервуарами буде зроблений апарат для зігрівання води у них; пристрій цей необхідний для попередження замерзання води. ... На даху башти передбачено зробити майданчик з будкою для пожежної мети.

1 грудня 1910 р. Вінницька міська управа з однієї сторони та одеський купець М.Й.Ремер, вінницькі купці Х.Я.Зіскінд і М.М. Неєр з другої уклали договір-підряд на будівництво водогону і водонапірної вежі.

Мурування стін було завершено 15 липня 1911 р., але роботи були зупинені у зв'язку з відсутністю коштів на встановлення годинника. Далі роботи виконувалися поступово, по мірі надходження коштів.

Отож, вінницька вежа була збудована як водонапірна, ймовірно, у 1911 р., за проектом архітектора Г.Г.Артинова.

В роки другої світової війни вона слугувала спостережним пунктом.

Саме тут 20 березня 1944 р було піднято прапор перемоги на честь звільнення Вінниці від фашистів.

Після війни вежу використовували під звичайні квартири для працівників водоканалу.

На початку 1980-х споруда, реконструйована за проектною пропозицією Є.Пантелеймонова, набула сучасного вигляду. У 1985 р. тут було відкрито «Музей бойової і революційної слави м. Вінниці» - філію Вінницького обласного краєзнавчого музею.

15 лютого 1993 р., з нагоди 5-ї річниці виведення радянських військ з Афганістану, тут було відкрито «Музей воїнів Вінниччини, загиблих в Афганістані».

Музейна експозиція складається з п'яти оглядових зал, у яких розміщені особисті речі загиблих, листи, фотографії, надіслані з Афганістану і відтворює трагічну сторінку історії нашого народу – розповідає про юнаків, які загинули на Афганській неоголошеній війні. З Вінницької області у Республіці Афганістан проходили службу 3 193 наших земляків. З них 167 загинуло, 2 пропало безвісти. Серед тих, хто не повернувся була і одна жінка – службовець Радянської Армії Тетяна Врублевська.

Сквер Козицького

Історію скверу Козицького можна розпочати з почату ХХ століття. Тоді під керівництвом архітектора Г.Артинова було створено бульвар на Олександрійській площі, який став одним з улюблених місць відпочинку вінничан.

Час минав, змінювався зовнішній вигляд цієї місцини.

Такий вигляд мали скульптурні композиції скверу до 1983 р.

Після реконструкції меморіалу Слави у 1983 році було споруджено сучасну меморіальну композицію (скульптор Я.М.Куленко, архітектор В.З.Спусканюк).

Біля вічного вогню несли варту старшокласники середній шкіл.

Пост № 1. 1983р.

Тут і досі відпочивають молоді мами з дітками, (позаду меморіального комплексу збудовано дитячий майданчик), можна побачити у сквері дідусів та бабусь, гуртується молодь поспівати під гітару. Саме сюди за традицією приходять молодята, щоб покласти квіти до вічного вогню. Особливо людно тут 9 травня. Та не кожен пересічний вінничанин розповість вам про тих, чий

спокій охороняють три мовчазні монументальні постаті. Це – червоноармієць у будьонівці, партизан та солдат радянської армії.

Біля вічного вогню поховані полеглі у боях громадянської та Великої Вітчизняної війни. Серед них є відомі діячі вінницького підпілля.

Лариса Степанівна Ратушна

(1921 -1944)

***Член Вінницької міської
підпільної організації,
зв'язківець Вінницького
підпілля з партизанськими
загонами***

Всього два дні не дожила Лариса Степанівна Ратушна до приходу радянських військ у її рідне місто Вінницю. У день звільнення міста бійці віддавали останню військову почесність відважній подолянці.

Вона була студенткою механіко-математичного факультету Московського університету, коли почалася війна. Залишився останній екзамен з фізики. Ляля писала матері: «23 червня здаю останній іспит, і вільний козак на все літо. Зустрічайте мене 27».

У перший же день війни дівчина подала заяву з проханням відправити на фронт, але їй відмовили. 6 вересня 1941 року Л. Ратушна вступила в московське ополчення — 8-у Краснопресненську дивізію, де був сформований полк зі студентів, аспірантів, професорів університету. Ляля була санінструктором. Ополченці тримали запеклий бій з ворогом, що прагнув ближче підійти до столиці. Зненацька їх обійшли гітлерівські

мотоциклісти. Так Ляля Ратушна потрапила в полон, а в листопаді — втекла.

Майже два місяці йшла до обложеної Вінниці. У перші дні після повернення додому зустріла Ігоря Войцеховського, знайомого по школі. Ігор рекомендував Ларису підпільному центрові, і вона швидко влилася в ряди народних месників. Доручення були різні, частіше копіювала печатки і підпису начальників фашистських установ. Документи, виготовлені за допомогою Ратушної, були бездоганні — фашисти їм вірили. У місті стали з'являтися листівки, свіжі звістки Совінформбюро, з біржі праці зникали секретні документи.

Знання німецької мови дало можливість Ларисі ходити в табір радянських військовополонених. Відтіля з її допомогою удалося звільнити кілька людей.

Була середина літа 1942 року. Багато гестапівців прийшло на завод по виготовленню свічок (там Ляля працювала). Вони довго щось перевіряли, шукали. Дійшла черга і до неї. Гестаповці щось запідозрили.

Її посадили в камеру... Допити, побої, погрози. Усе було. Але про друзів — ні слова. Пізніше Ларису з в'язниці перевезли в Гніванський концтабір. Відтіля їй незабаром удалося звільнитися..

І знову конспіративна квартира. Вона живе під ім'ям Лукії Степко.

Підпільний комітет доручив їй роздобути типографський шрифт. Доставлений шрифт допоміг обладнати підпільну друкарню, що назвали «Україна». Гестаповці збилися з ніг, щоб знайти слід цієї друкарні. Її законспіровували в надійному місці, так що вона діяла до повного звільнення Вінниці. За цей час було надруковано і поширене близько 70 тисяч листівок.

3 травня 1943 року Лариса Ратушна — розвідниця і зв'язна Вінницького міського підпілля з партизанським з'єднанням імені Леніна. Командування його регулярно одержувало важливі дані про розташування фашистських військ, про їхнє озброєння, а також медикаменти для партизанів.

Фронт наближався до Вінниці. У місті вже була чутна далека канонада. У ці дні Лариса працювала особливо напружено.

Прийде, бувало, перед ранком,— згадувала потім мати, — складеться калачиком і відразу ж засипає. Спить чуйно. Найменший шерех — просинається. Почує в дворі чужі кроки — і відразу на горище. А мене заспокоює: «Не хвилюйся, мама, усе буде добре».

Певний час Ляля змушена була переховуватися у подруги Ванди Без коровайної. Сусідом Ванди був зрадник, який здавав фашистам євреїв. (Після звільнення Віниці, його розстріляли). Одного разу вночі він почув стукіт друкарської машинки і запитав у батька Ванди, що це за шум. Почувши у відповідь, що це ремонтують взуття, ніби заспокоївся, але Лялі довелося терміново шукати інше місце перебування. Вона забрала друкарську машинку і перебралася до медичної бібліотеки, яка знаходилася у центрі міста.. Там Лялю Ратушну і знайшли мертвою 18 березня 1944 року. Хто її вбив — невідомо. Можливо вона загинула від рук зрадника, а може випадково, адже саме в цей час йшли бої за звільнення Вінниці.

Павло Павлович Мельник

1919-1944

Підпільник, партизан загону ім.. Богуна.

**Нагороджений орденом Вітчизняної
війни 1 ступеню.**

Народився П.Мельник 26 грудня 1919 року в багатодітній сім'ї в селі Слобода-Дашковецька Вінницького району. Навчався у Вінницькому педінституті на історичному факультеті. Там і застала його війна.

Липень 1941 р. Вінниця окупована фашистами. З ініціативи вінницького міського комітету комсомолу за погодженням з партійними органами П.Мельник був залишений в тилу ворога для організації підпілля. Спершу влаштувався в правління споживчої кооперації. Незабаром був створений підпільний оргкомітет по боротьбі з фашистськими загарбниками. Його керівником став П.П.Павлов.

П.Мельник роздобув радіоприймач і встановив його на квартирі по вулиці Козицького 43. Слухав голос радінформбюро, записував звернення Радянського інформбюро, складав тексти листівок, в яких закликав населення боротися з ворогом.

В травня 1942 р. П.Мельник організував підпільну молодіжну групу, до складу якої ввійшли дванадцять підлітків – Всеволод Семенець, Володимир Михайлов, Борис Лук'яновський, Сергій Макаров, Володимир Оксійчук, Анатолій Медведєв, Юрій Курій, Реджинальд Жуковський, Володимир Чурсін, Анатолій Березовський, Георгій Заболотний, Анатолій Родан.

П.Мельник розробив тактику і організаційні методи боротьби в тилу у гітлерівців, враховуючи, що поруч заходиться польова ставка Гітлера, штаб-

квартира Геринга, інші установи головного командування гітлерівської армії. В місті і навколишніх селах хазяйнували гестапівці, шпики, провокатори.

Незважаючи на розгалужений шпіонаж, розстріли, спочатку 1942 року і до 25 вересня 1943-го гітлерівці зареєстрували 1360 актів опору, котрі кваліфікувалися як замах на безпеку рейху.

Наприклад, 14-літній Юрій Курій, який мав здібності до малювання, зображував карикатури на гітлерівців, брав участь в підпільних акціях юних патріотів.

Із спогадів матері Юрія Ядвіги Курій «Біля нас проходила основна транспортна магістраль: Київське шосе - Червоноармійська – П'ятничанський ліс – вул.. Дзержинського – вул.. Леніна – Латинське шосе. Цією трасою безперервно йшли ворожі автомашини. Але перед початком комендантської години, коли мешканцям міста заборонялось ходити вулицями, машини зупинялися і гітлерівці йшли відпочивати. Тоді наставала пора для Юри і його друзів. Вони виходили на пошуки зброї. Частіше всього фашисти залишали автомати, гвинтівки, і набої в спеціальних зажимах біля сидінь в кабінах. Коли наступала ніч, молоді патріоти, озброївшись стамесками, вирізували скло і забирали зброю. Якщо гранати і пістолети було порівняно неважко виносити, то з гвинтівками і автоматами справа ускладнювалась, а ручні кулемети доводилося на місці спішно розбирати. Зброю переховували на горищах, в підвалах, в заростях чагарників, ярах біля Бугу, а потім відправляли в загін.

Влітку 1943 року П.Мельник одержав від П.Павлова завдання звільнити юнаків і дівчат від фашистської каторги, яких перед відправкою в Німеччину загнали до бараків на цегельному заводі. Павло Мельник разом з Борисом Лук'яновським взялись виконати це доручення. Вночі підповзли до колючої загорожі, перерізали кабель (був перерваний зв'язок табірної охорони з комендатурою), зробили три проходи в огорожі і вивели 180 юнаків та дівчат, врятувавши їх від каторжних робіт.

Юні патріоти продовжували збирати зброю і відправляти її в партизанський загін імені Богуна, розповсюджували друковані видання підпільної друкарні «Україна». Брат П. Мельника, Карпо Павлович, також активний патріот, згадував: «Молоді підпільники чимало зробили, а саме: добули 45 автоматів, 4 станкових кулемети, 60 гвинтівок, 250 ручних гранат, 4000 патронів, 30 комплектів спорядження. Крім цього розповсюджували листівки і зведення Радінформбюро».

На початку 1943 року Павло Павлович Мельник відчув, що за ним слідкують гітлерівські шпики. В ці дні фашисти заарештували Бориса Лук'яновського, В.Оксейчука (якому підпільники організували втечу). 28 серпня 1943 р. П.П.Мельник стає бійцем партизанського загону ім.. Богуна.

Наказом по партизанському з'єднанні ім.. Леніна за номером 22-гим від 20 жовтня 1943 П.П.Мельник був призначений комісаром 3-го партизанського загону, а з грудня – начальником особливого відділу.. За мужність і героїзм був нагороджений орденом Вітчизняної війни 1 ступеню.

Помер від важкого поранення 7 лютого 1944 року в селі Дубівка Тростянецького району і похований в сквері Вічного Слави ім.. Козицького.

Готель «Савой»

У 1912 р. у Вінниці було 9 готелів із пишними назвами на французький кшталт: «Бель-В'ю», «Гранд-Отель», «Континенталь». Кожен з них мав від 4 до 18 номерів. Потомствений Почесний Громадянин Беріш Маркович Лехтман вкладає свої кошти в новий найбільший 6-поверховий готель «Савой», розрахований на 67 номерів, збудований на його власній землі за проектом архітекторів Г.Г.Артинова, В.Ваксмана та київського архітектора-декоратора Володимира Кричевського, автора розробки ескізів по розпису ресторану «Савой».

Ця споруда і сьогодні є чи не найкращою у місті. Готель мав єдиний у місті електричний ліфт, гарячу воду і чудовий ресторан.

Щодо вводу в експлуатацію готелю думки різняться. На світлині «Вінниця, 1913 р. Ювілейні торжества» - святкування 300-річчя Дому

Романових готель «Савой стоїть у будівельних лісах, отож його будівництво було ще не завершено. Але вже в липні 1914 р. “Dziennik Kiyowski” № 172 фіксує, що в ресторані готелю «Савой» у Вінниці кельнер застрелив управителя готелю.

У 1914 році розгорілася 1 світова війна. У зв'язку з наближенням фронту до кордонів російської держави всі губернські установи переводяться з Кам'янця-Подільського до м. Вінниці. Вінниця стає губернським містом з дислокацією військових частин на її території, розміщенням шпиталів, лазаретів. З переходом на військове положення міста, власники готельного господарства були змушені виконувати накази Військового коменданта. Готелі підпадали під реквізицію, в них були розміщені канцелярії військових частин, квартирували військові офіцери та посадовці. В 1915 році на дислокування до Вінниці було переведено з Польського фронту 2-гу ескадру повітряних кораблів. В кімнаті №38 готелю «Савой» розмістився капітан ескадри Панкрат'єв, а в кімнаті №46 – штабс-капітан Головін. Є припущення, що тут проживав до весни 1917 року відомий конструктор літаків «Ілля Муромець» Ігор Сікорський (майбутній батько вертольотобудування в США).

В грудні 1918 р. на засіданні Ради Міністрів у Києві розглядалося питання про евакуацію Уряду УНР до Вінниці.

В 1919 році м. Вінниця тимчасово стає столицею України. Розміщенням міністрів, а їх було 16, з 2 лютого 1919 року в готелі «Савой» займався міністр внутрішніх справ УНР Трухлий. Уряд очолював В.Чехівський. Посаду міністра освіти обіймав І.Огієнко (митрополит Іларіон), судочинства – юрист Дмитро Маркович, наш земляк, міністром здоров'я і опікування був Іван Липа.

(див. додаток №4)

- В кімнаті № 60 була розташована Державна канцелярія;
- в кімнаті № 63 – Міністерство фінансів;

- в кімнаті № 42 – Народного здоров'я;
- в кімнаті № 76 – Морських справ;
- в кімнаті № 57 – Народної освіти;
- в кімнаті № 55 – Праці;
- в кімнаті № 46 – Культів;
- в кімнаті № 41 – Внутрішніх справ;
- в кімнаті № 36 – Військових справ;
- в кімнаті № 38 – Єврейських справ;
- в кімнаті № 65 – Пошт і телеграфів.

В 1919 році тут перебував штаб Богунської дивізії на чолі зі Щорсом.

Влітку 1920 року з приходом до влади більшовиків на Поділля готель «Савой» займає Подільський губернський революційний комітет. В кімнаті № 46 знаходився відділ управління Подгубревкому.

8 лютого 1921 року Президіум Подільської губернської професійної ради звернувся з проханням до Губ ревкому про надання йому приміщення готелю «Савой» під «Палац Праці». Разом з тим в готелі продовжували проживати окремі керівники органів радянської влади.

Питання про становище готелю в роки війни вивчено недостатньо, але відомо, що після звільнення Вінниці від фашистських загарбників

розглядалося питання про реставрацію готелю. 10 червня 1944 р приймається постанова Міськвиконкомом про склад комісії фахівців по обстеженню будинку колишнього готелю «Савой» на предмет можливої реставрації. У постанові від 14 червня 1944 року зазначалося «...Погодитись з комісією, що відкладення відбудови на той рік ставить під загрозу взагалі можливість відбудови цього будинку». Відбудову готелю планувалося завершити до 5 грудня 1952 р., але відомо, що здали готель в експлуатацію лише в січні 1953 р. (див. додаток 5)

На щастя, вдалося реконструювати цю чудову споруду, яка пам'ятає часи двох світових воєн і зберігає для нащадків пам'ять про складний період української революції, дні, коли Вінниця була столицею УНР.

ІІІ ЕТАП: ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

(екскурсії, тематичні бесіди, вікторини,

проведені учнями-гідами 11-А класу)

Після збору та опрацювання матеріалу, що стосується історії вулиці Козицького учні підготували екскурсії, тематичні бесіди, вікторини для молодших школярів на теми:

«Вулиця до рідної школи». (оглядова екскурсія)

«Навіки в пам'яті народній. Меморіальний комплекс у сквері ім. Козицького (Тематична екскурсія до 9 травня)

«Богунова слава» (Тематична екскурсія)

«Люби і знай свій рідний край» (вікторина)

Для проведення екскурсій використовувався наведений вище матеріал. Пропонуємо до вашої уваги питання вікторини. Спробуйте й ви перевірити свої знання з історії рідного краю.

«Люби і знай свій рідний край»

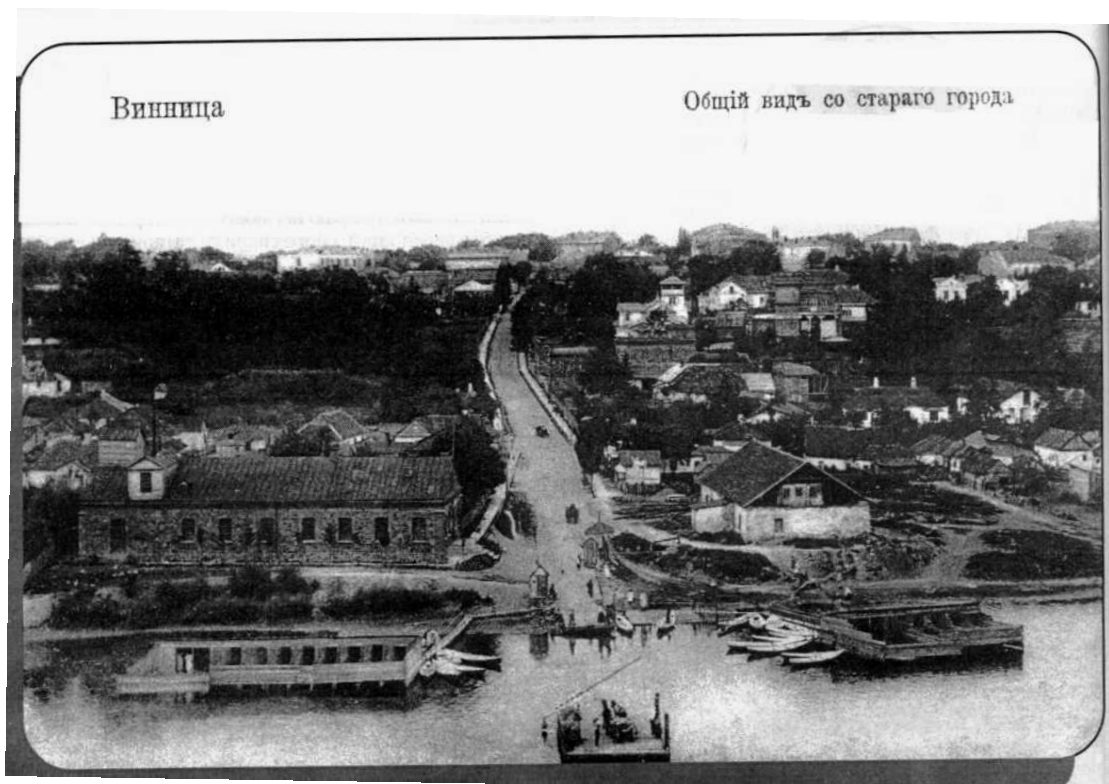
(вікторина)

1. Вкажіть дату заснування м. Вінниці.
2. Де було збудовано перший Вінницький замок?
3. Де, за переказами, вінчався Іван Богун?
4. В чому полягає унікальність вулиці Козицького?
5. Як називалася вулиця Козицького раніше?
6. З якими визначними подіями в історії України пов'язана вулиця Козицького?
7. Коли і з якою метою було збудовано вінницьку вежу?
8. Де і коли було піднято прапор перемоги у Вінниці?
9. Чи було наше місто столицею? Коли?
10. Скільки східців веде до Південного Бугу на Кумбарах? Для чого вони були збудовані?
11. Чому Кумбари так називають?
12. Від кого обороняв місто Іван Богун?

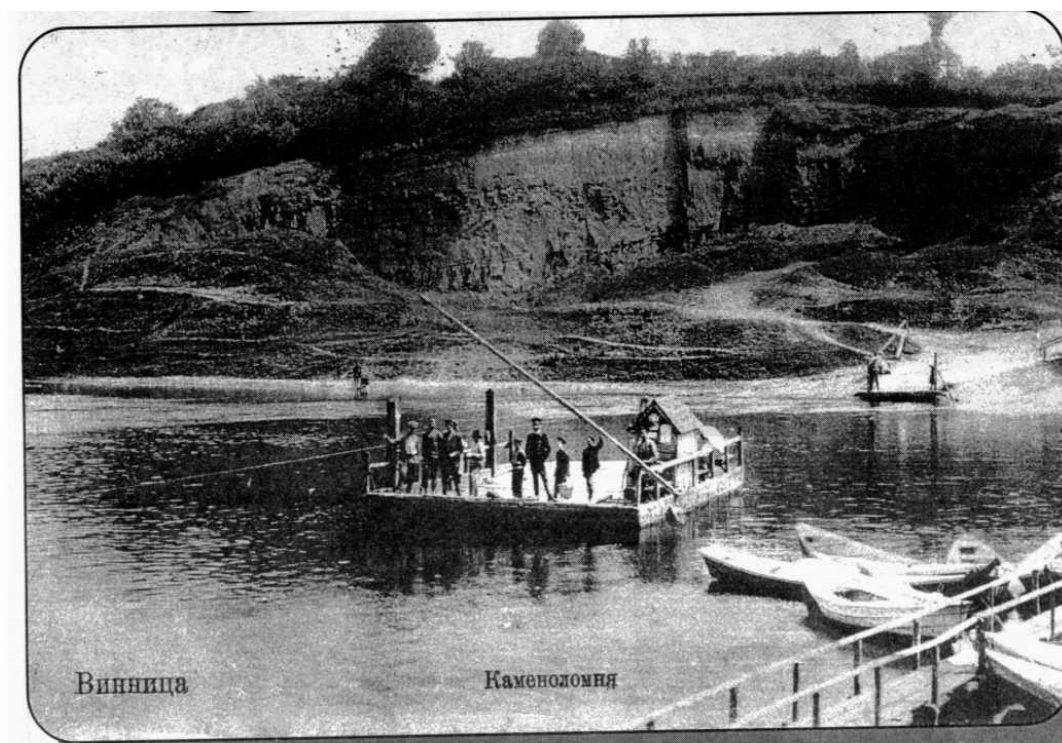
13. Хто з відомих осіб проживав у готелі «Савой»?
14. Хто такий Г.Г. Артинов? Яке він має відношення до вулиці Козицького?
15. Чи бував у Вінниці Б.Хмельницький?
16. Кого з Героїв Радянського Союзу поховано у сквері Козицького?
17. Яку назву носила річка Південний Буг у давнину?
18. Де було створено у 1632 р. зусиллями Петра Могили православний колегіум, який готував священників та церковних учителів?

ЛІТЕРАТУРА

1. «Так народилась Вінниця»// «Комсомольське плем'я», 14.03.1989.
2. «У Вінниці з'явилася площа Івана Богуна» //Новини Вінниччини, №16, 16 квітня 2008 р., ст.1.
3. А. Зінченко «Наш край – Поділля».
4. М. Щербацька. «Екскурсія містом, не сходячи з місця» // «20 хвилин» - 3.04.2008.
5. О. Цуркань. «З пішохода брали менше, ніж із свині» // «20 хвилин» - 3.04.2008.
6. Н.Добровольська. «З історії вінницької вежі» //«Подільська старовина. Науковий збірник», Вінниця. 2003, ст.126-129.
7. О.Ковтонюк «Матеріали до історії вулиць»// «Подільська старовина. Науковий збірник», Вінниця, 2003, ст. 148-157.
8. "Вінницька газета", 31.07.1997р.
9. А.Г.Степаненко. «Ватажок юних патріотів»// Матеріали III-ї історико-краєзнавчої конференції «Вінниця: минуле і сучасне» 5 жовтня 1994 р., Вінниця: «Континент-ПРИМ», 1994.
10. «Срібна мить». Вінниця, 1998.
11. С.Гальчак «Визволення Вінниччини» // Вінниця, Книга-Вега, 2004 р.
12. М.Барский «Правая рука» Ляли Ратушной. // RIA, 7 травня 2008 р., ст. 10.

Додаток 1

Такий вигляд мала вул. Театральна (тепер Козицького) зі Старого Міста
наприкінці XIX ст..

Додаток 2

Пором на Старе Місто. Каменоломня.
Кінець XIX ст..

Додаток 3

Приміщення ЗОШ №3

Додаток 4

*Реконструкція кабінету військового відомства Директорії.
Вінниця. Готель «Савой». 1919 р. (Вінницький краєзнавчий музей)*

Додаток 5

Готель "Савой",
1907-1912 рр.,
арх. Г.Г.Артинов.
у центрі світлини
"бульвар Оводова"

Г.Г.Артинов (1860-1919) ■

Визволення: березень 1944

Додаток 6

Вінницька вежа